

ГОСПОДАРСЬКИЙ СУД міста КИЄВА

01054, м.Київ, вул.Б.Хмельницького,44-В, тел. (044) 334-68-95, E-mail: inbox@ki.arbitr.gov.ua

Справа №910/12217/25

29.06.2026

Верховний Суд

01043, м. Київ, вул. Пилипа Орлика, буд. 8

Судді Господарського суду міста Києва Бойка
Романа Володимировича

01030, м. Київ, вул. Богдана Хмельницького,
буд. 44-В

ЗВЕРНЕННЯ

для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності положень підпункту 2 пункту 3 розділу II "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України від 15.03.2022 №2120-IX "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану"

У межах даної справи суд вирішував питання про стягнення із юридичної особи поворотної безпроцентної фінансової допомоги та передбачених в т.ч. статтею 625 Цивільного кодексу України нарахувань.

Наведені правовідносини не підпадають під регулювання Закону України "Про захист прав споживачів" чи Закону України "Про споживче кредитування".

Відповідач між іншого посилався на положення пункту 18 Прикінцевих та перехідних положень Цивільного кодексу України, які звільняють його від передбаченої статтею 625 Цивільного кодексу України відповідальності за час прострочення виконання свого грошового зобов'язання з 24.02.2022.

Суд дійшов висновку про невідповідність наведених норм закону приписам частини 4 статті 13, частин 1, 4 статті 41 Конституції України в частині звільнення позичальника від відповідальності, передбаченої статтею 625 Цивільного кодексу України у вигляді сплати інфляційної складової боргу.

Наведений висновок суду ґрунтується не тільки на відсутності підстав вважати, що введений в Україні воєнний стан з 24.02.2022 може бути підставою для звільнення від відповідальності нерезидентів України від несвочасного виконання грошового зобов'язання, а в переважній мірі на тому, що вказана норма (у правовідносинах, які не регулюються законодавством про захист прав споживачів (споживче кредитування)) становить непропорційне втручання у мирне володіння майном кредитора за відсутності публічного інтересу.

З урахуванням викладеного суд не застосував вказану норму закону на підставі статті 11

*1*12547643*1*0*

ГПК України та направляє відповідне звернення до Верховного Суду.

Зміст норми п. 18 Прикінцевих та перехідних положень Цивільного кодексу України, прийнятих згідно п.п. 2) п. 3 розділу II "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України від 15.03.2022 №2120-IX "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану" визначає, що у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування у разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитором (позикодавцем), позичальник звільняється від відповідальності, визначеної статтею 625 цього Кодексу, а також від обов'язку сплати на користь кредитора (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення. Установити, що неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена відповідними договорами, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за такими договорами, підлягають списанню кредитором (позикодавцем).

Висновок суду про невідповідність положень пункту 18 Прикінцевих та перехідних положень Цивільного кодексу України, прийнятих згідно п.п. 2) п. 3 розділу II "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України від 15.03.2022 №2120-IX "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану" в частині норми про звільнення позичальника від відповідальності, визначеної статтею 625 Цивільного кодексу України у вигляді обов'язку сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення приписам частини 4 статті 13, частин 1, 4 статті 41 Конституції України **обґрунтований наступним.**

Загальновідомими є обставини широкомасштабної військової агресії Російської Федерації проти України з 24.02.2022, у зв'язку з чим Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 "Про введення воєнного стану в Україні", затвердженням Законом України від 24.02.2022 №2102-IX "Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні", в Україні було введено воєнний стан, що триває по сьогоднішній день.

Нормою п. 18 Прикінцевих та перехідних положень Цивільного кодексу України законодавцем безвідносно до суб'єктного складу та умов правочинів було звільнено будь-яких позичальників за будь-якими договорами позики (кредиту) від відповідальності за прострочення виконання взятих на себе грошових зобов'язань у вигляді сплати на користь позикодавця (кредитора) передбачених статтею 625 Цивільного кодексу України інфляційних нарахувань та 3% річних, а також неустойки (штрафу, пені) за період прострочення включно з 24.02.2022.

За змістом частини третьої статті 11 та частини першої статті 13 Цивільного кодексу України вбачається, що цивільні права та обов'язки можуть виникати безпосередньо з актів цивільного законодавства. Цивільні права особа здійснює у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства.

Законодавець у частині першій статті 509 Цивільного кодексу України визначив зобов'язання як правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію, зокрема, сплатити гроші, або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. Зобов'язання виникають з підстав, встановлених статтею 11 цього Кодексу.

Отже, цивільне зобов'язання передбачає наявність обов'язку боржника відносно кредитора, якому кореспондується право кредитора вимагати у боржника виконання відповідного обов'язку, і таке зобов'язання в силу частини третьої статті 11 Цивільного кодексу України може виникати на підставі акта цивільного законодавства.

Частиною другою статті 625 Цивільного кодексу України визначено обов'язок боржника, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора

сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення.

Велика Палата Верховного Суду неодноразово звертала увагу на те, що нарахування інфляційних втрат та трьох процентів річних на суму боргу відповідно до статті 625 Цивільного кодексу України є мірою відповідальності боржника за прострочення грошового зобов'язання, оскільки виступає способом захисту майнового права та інтересу, який полягає у відшкодуванні матеріальних втрат кредитора від знецінення грошових коштів унаслідок інфляційних процесів та отриманні компенсації боржника за неналежне виконання зобов'язання. Ці кошти нараховуються незалежно від вини боржника, зупинення виконавчого провадження чи виконання рішення суду про стягнення грошової суми. Подібні правові висновки сформульовані, зокрема, у постановках Великої Палати Верховного Суду від 19 червня 2019 року у справах №703/2718/16-ц (провадження №14-241цс19) та №646/14523/15-ц (провадження №14-591цс18), від 13 листопада 2019 року у справі №922/3095/18 (провадження №12-105гс19), від 18 березня 2020 року у справі №902/417/18 (провадження №12-79гс19).

Відтак, у разі несвоєчасного виконання боржником грошового зобов'язання у нього в силу закону (частини другої статті 625 Цивільного кодексу України) виникає обов'язок сплатити кредитору, поряд із сумою основного боргу, суму інфляційних втрат, як компенсацію знецінення грошових коштів за основним зобов'язанням внаслідок інфляційних процесів у період прострочення їх оплати, відповідно у кредитора в силу вказаної норми виникає право вимоги до боржника щодо сплати інфляційних втрат за період прострочення по оплаті основного боргу.

Водночас, якщо боржник після нарахування йому інфляційних втрат за відповідний місяць допустив подальше прострочення в оплаті основного боргу, то кредитор, виходячи з того, що зобов'язання зі сплати інфляційних втрат, яке виникло в силу закону, є грошовим, вправі нарахувати боржнику інфляційні втрати на суму основного боргу, збільшену на індекс інфляції за попередній місяць прострочення (пункт 23 мотивувальної частини постанови Верховного Суду у складі колегії суддів об'єднаної палати Касаційного господарського суду від 26.06.2020 у справі №905/21/19).

Відповідно до висновку Великої Палати Верховного Суду у постанові 07.04.2020 у справі №910/4590/19 зобов'язання зі сплати інфляційних та річних процентів є акцесорним, додатковим до основного, залежить від основного зобов'язання і поділяє його долю. Відповідно, й вимога про сплату інфляційних та річних процентів є додатковою до основної вимоги (пункт 43 мотивувальної частини постанови).

Отже, унормоване в положеннях частини другої статті 625 Цивільного кодексу України право кредитора на інфляційне нарахування на суму боргу за порушення боржником грошового зобов'язання, вираженого в національній валюті, полягає у відшкодуванні матеріальних втрат кредитора від знецінення грошових коштів у наслідок інфляційних процесів, які відбулись за час прострочення боржником, сума яких за своєю правовою природою становить по суті частину самого боргу, адже забезпечує вирівнювання його суми до рівня споживчих цін на товари і послуги на момент погашення боргу.

Іншими словами: в положеннях норми частини другої статті 625 Цивільного кодексу України законодавцем було запроваджено механізм, за рахунок якого гарантовано можливість отримання особою того, на що вона розраховувала вступаючи у правовідношення зі своїм контрагентом (в аспекті спірних правовідносин – отримання від позичальника, який порушив свій грошовий обов'язок щодо своєчасного повернення позики, суми коштів тієї ж купівельної спроможності, яку вони б мали при належному виконанні грошового зобов'язання).

За таких обставин слід констатувати, що з вчиненням в рамках своєї господарської діяльності безпроцентного договору позики шляхом надання в користування на певний строк коштів кредитор в силу норми частини другої статті 625 Цивільного кодексу України набуває правомірних очікувань щодо отримання відшкодування своїх майнових втрат внаслідок

інфляційних процесів у випадку неналежного виконання його контрагентом взятих на себе грошових зобов'язань по своєчасному поверненню коштів шляхом сплати останнім суми боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення.

Відповідно до частини 1 статті 1 Закону України "Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції" Україна повністю визнає на своїй території дію приписів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 (надалі – "Конвенція") щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Суду в усіх питаннях, що стосуються її тлумачення і застосування.

Статтею 17 Закону України "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини" встановлено, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Європейського суду з прав людини як джерело права.

Згідно ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав і основоположних свобод кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Європейський суд із прав людини, здійснюючи тлумачення статті 1 Першого протоколу до Конвенції як невіддільної її частини, виснував, що поняття "майно" має автономне значення, яке не залежить від формальної класифікації в національному праві та не зводиться до володіння матеріальними речами; як і матеріальні речі, певні права та інтереси, які є активами, також можна розглядати як "майнові права", а отже, як "майно" для цілей цієї статті (рішення у справі *latridis v. Greece* від 25.03.1999 (заява №31107/96), § 54; у справі *Beyeler v. Italy* від 05.01.2000 (заява №33202/96), § 100; у справі *Broniowski v. Poland* від 22.06.2004 (заява №31443/96), § 129; у справі *Depalle v. France* від 29.03.2010 (заява №34044/02), § 62; у справі *Centro Europa 7 S.R.L. and di Stefano v. Italy* від 07.06.2012 (заява №38433/09), § 171).

Європейський суд із прав людини у своїй практиці щодо захисту власності відповідно до гарантій, що їх визначено статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, застосовує також доктрину "правомірних очікувань"/"законних сподівань" (рішення у справах "Мелакер та інші проти Австрії" від 19.12.1998, "Бурдов проти Росії" від 07.05.2002, "Прессос Компанія Нав'єра С.А." та інші проти Бельгії" від 28.10.1995, "Пайн Велі Девелопмент Лтд." та інші проти Ірландії" від 23.10.1991).

У справі "Пайн Велі Девелопмент ЛТД" та інші проти Ірландії" Європейський суд з прав людини постановив, що статтю 1 Першого протоколу до Конвенції можна застосовувати для захисту "правомірних очікувань" щодо певного стану речей (у майбутньому), оскільки їх можна вважати складовою частиною власності.

За певних обставин "легітимні очікування" отримати активи також можуть користуватись захистом статті 1 Протоколу № 1 (Прессос Компанія Нав'єра С.А. Та інші проти Бельгії" (*Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium*), 1995, § 31; на противагу "Грацінгер і Грацінгерова проти Чеської Республіки" (*Gratzinger and Gratzingerova v. the Czech Republic*) (ріш.), 2002, § 73).

При цьому, щоб "очікування" було "легітимним", воно повинно мати більш конкретний характер, ніж проста надія, і ґрунтуватися на законодавчому положенні або правовому акті, такому як судові рішення, що стосується відповідного майнового інтересу (рішення у справах *Korecky v. Slovakia* від 28.09.2004 (заява №44912/98), § 49; у справі *Saghinadze and Others v. Georgia* від 27 травня 2010 року (заява № 18768/05), § 103; у справі *Belane Nagy v. Hungary* від 13 грудня 2016 року (заява № 53080/13), § 75).

Тобто гарантовані приписами норми частини другої статті 625 Цивільного кодексу України правомірні очікування кредитора щодо можливості отримання відшкодування своїх майнових втрат внаслідок інфляційних процесів у випадку неналежного виконання його контрагентом взятих на себе грошових зобов'язань по своєчасному поверненню коштів

шляхом сплати останнім суми боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення є майном в розумінні приписів статті 1 Першого протоколу до Конвенції та визначеної практики Європейського суду з прав людини, а відтак, і є об'єктом правового захисту згідно зі ст. 1 Першого протоколу до Конвенції та національного законодавства України.

У сфері відносин власності Конституція України визначила, зокрема: обов'язок держави забезпечувати захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання, соціальну спрямованість економіки; рівність усіх суб'єктів права власності перед законом (частина четверта статті 13); право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (частина перша статті 41); заборону протиправного позбавлення права власності, непорушність права приватної власності (частина четверта статті 41).

Конституційний Суд України зазначав, що відповідно до Конституції України визнання, дотримання й захист права власності є обов'язком держави (абзац перший пункту 4 мотивувальної частини рішення від 16.10.2008 №24-рп/2008); держава визначає та рівним чином захищає всі форми власності; кожна з них може мати свої особливості, пов'язані із законодавчо визначеними умовами та підставами виникнення або припинення права власності (абзац другий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини рішення від 12.02.2002 №3-рп/2002); зміст права власності охоплює права володіння, користування і розпорядження власником своїм майном, які він здійснює на власний розсуд (абзац перший пункту 3 мотивувальної частини рішення від 09.11.2011 №14-рп/2011).

Досліджуючи зміст конституційних приписів щодо непорушності права власності, Конституційний Суд України наголошував: "Конституція України прямо встановлює заборону протиправного позбавлення власника права власності (частина четверта статті 41). Непорушність цього права означає передусім невтручання будь-кого у здійснення власником своїх прав щодо володіння, користування та розпорядження майном, заборону будь-яких порушень прав власника щодо його майна всупереч інтересам власника та його волі. Разом з тим використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі (частина сьома статті 41 Конституції України)" (абзац другий пункту 5 мотивувальної частини рішення від 11.11.2004 №16-рп/2004); "із приписів Конституції України випливає, що кожен, хто не є власником, не має права створювати перешкод власнику у здійсненні належного йому права, а також вчиняти будь-які інші дії, спрямовані на порушення або обмеження правомочностей власника щодо володіння, користування та розпорядження майном; права володіння, користування та розпорядження власністю є рівними для всіх осіб (власників)" (абзац п'ятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини рішення від 14.07.2020 №8-р/2020).

Конституційний Суд України також звернув увагу на те, що; "право власності не є абсолютним, тобто може бути обмежене, однак втручання у це право може здійснюватися лише на підставі закону з дотриманням принципу юридичної визначеності та принципу пропорційності, який вимагає досягнення розумного співвідношення між інтересами особи та суспільства. При обмеженні права власності в інтересах суспільства пропорційними можуть вважатися такі заходи, які є менш обтяжливими для прав і свобод приватних осіб з-поміж усіх доступних для застосування заходів" (абзац сьомий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини рішення від 05.06.2019 №3-р(І)/2019).

Досліджуючи питання, які належать до сфери виключно законодавчого регулювання, Конституційний Суд України зазначав, що виключно законами України встановлюється правовий режим власності, в основі якого - конституційні приписи, конкретизовані в законах, які можуть містити й певні особливості правового режиму тих чи інших форм власності (четверте речення абзацу другого підпункту 3.4 пункту 3 мотивувальної частини рішення від 20.06.2007 №5-рп/2007); порядок і умови набуття та припинення права власності, а також

права володіння, користування та розпорядження майном визначаються законами (перше речення абзацу другого пункту 3 мотивувальної частини рішення від 13.12.2000 №14-рп/2000).

Конституційний Суд України констатував, що головним обов'язком держави у сфері відносин власності є забезпечення захисту прав усіх суб'єктів права власності. Одним із механізмів забезпечення такого захисту є законодавче врегулювання, у межах якого чітко та вичерпно встановлено, зокрема підстави виникнення, припинення права власності, випадки правомірного обмеження права власності, підстави і порядок здійснення такого обмеження (абзац десятий пункту 4 мотивувальної частини рішення від 22.06.2022 №6-р(II)/2022).

Вирішуючи питання конституційних гарантій непорушності права власності Конституційний Суд України зауважив, що в приписові частини першої статті 41 Конституції України визначено тріаду правомочностей власника: володіння, користування, розпорядження, які він здійснює щодо певного майна, що йому належить на тій чи тій юридичній підставі, тому в розумінні цього припису власність, якою кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися, стосується майна. Відповідно, конституційний імператив щодо непорушності права приватної власності скеровано насамперед на забезпечення власника від протиправного втручання в здійснення ним своїх прав щодо володіння, користування та розпорядження належним йому майном вільно та на власний розсуд (абзац одинадцятий пункту 4 мотивувальної частини рішення від 22.06.2022 №6-р(II)/2022).

На виконання вимог частини другої статті 3, частини четвертої статті 13, статті 41, пунктів 1, 7 частини першої статті 92 Конституції України держава зобов'язана не лише належним чином унормувати відносини власності, а й, застосовуючи сукупність усіх юридичних засобів, забезпечити функціонування ефективного механізму здійснення та захисту права власності, оскільки гарантування особі державою вільного та на власний розсуд здійснення права власності є передумовою реалізації інших конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Отже, згідно з Конституцією України, юридичними позиціями Конституційного Суду України, Конвенцією та практикою Європейського суду з прав людини право власності не є абсолютним і може зазнавати обмежень. Однак будь-яке втручання у право власності має ґрунтуватися на законі, мати правомірну мету та бути домірним (підпункт 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16.11.2022 №9-р(II)/2022).

Конституційний Суд України виходить із того, що держава, виконуючи свій головний обов'язок – утвердження і забезпечення прав і свобод людини – та підтримуючи дієвість принципу верховенства права (правовладдя), повинна не лише утриматись від застосування надмірних засобів втручання у право власності та інше добросовісне володіння, але й ужити належних заходів для забезпечення можливості вільно та на власний розсуд здійснювати їх кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, з урахуванням меж здійснення таких прав, що їх встановлено законом, приписи якого відповідають принципу юридичної визначеності, спрямовані на досягнення правомірної мети та є домірними (абзац другий підпункту 4.9 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16.11.2022 №9-р(II)/2022).

Таким чином, існуюча норма частини другої статті 625 Цивільного кодексу України щодо можливості кредитора отримання відшкодування своїх майнових втрат внаслідок інфляційних процесів у випадку неналежного виконання його контрагентом взятих на себе грошових зобов'язань по своєчасному поверненню коштів шляхом сплати останнім суми боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення спрямована на виконання обов'язку держави гарантування захисту прав власності, адже за відсутності законодавчо врегульованого механізму можливості отримання кредитором компенсації знецінення коштів цілком ймовірна ситуація коли недобросовісний позичальник (боржник)

Тобто втрата можливості кредитором отримати компенсацію майнових втрат внаслідок інфляції за час прострочення боржника знаходиться в пропорційному зв'язку із втратою ним свого майна. Натомість, норма про обов'язок боржника сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення виключає ризик такої втрати, оскільки спрямована на вирівнювання необхідної до сплати боржником суми коштів до показників рівня споживчих цін на товари і послуги на момент такого погашення.

Безсумнівно, за певних обставин, зокрема в світлі широкомасштабної військової агресії, право власності може зазнавати певних обмежень – втручань з боку держави, однак згідно з Конституцією України, юридичними позиціями Конституційного Суду України, Конвенцією та практикою Європейського суду з прав людини таке втручання може мати легітимну мету (бути виправданим) виключно при одночасній відповідності таким критеріям як: законність; слідування суспільним, публічним інтересам; пропорційність визначеним цілям.

Слідуючи визначенням в практиці Європейського суду з прав людини (зокрема рішення у справах "Спорронг і Льоннрот проти Швеції", "Джеймс та інші проти Сполученого Королівства", "Щокін проти України", "Серков проти України", "Колишній король Греції та інші проти Греції", "Булвес" АД проти Болгарії", "Трегубенко проти України", "East/West Alliance Limited" проти України") тлумаченням таких критеріїв як ознак сумісності заходу відповідного втручання із гарантіями статті 1 Першого протоколу до Конвенції слід враховувати, що:

- втручання держави у право на мирне володіння майном є законним, якщо здійснюється на підставі закону - нормативно-правового акта, що має бути доступним для заінтересованих осіб, чітким і передбачуваним з питань застосування та наслідків дії його норм;

- втручання є виправданим, якщо воно здійснюється з метою задоволення "суспільного", "публічного" інтересу – втручання держави у право на мирне володіння майном може бути виправдано за наявності об'єктивної необхідності у формі суспільного, публічного, загального інтересу, який може включати інтерес держави, окремих регіонів, громад чи сфер людської діяльності;
- критерій "пропорційності" передбачає, що втручання у право власності розглядатиметься як порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції, якщо не було дотримано справедливої рівноваги (балансу) між інтересами держави (суспільства), пов'язаними з втручанням, та інтересами особи, яка так чи інакше страждає від втручання. "Справедлива рівновага" передбачає наявність розумного співвідношення (обґрунтованої пропорційності) між метою, визначеною для досягнення, та засобами, які використовуються. Необхідного балансу не буде дотримано, якщо особа несе "індивідуальний і надмірний тягар".

При цьому з питань оцінки "пропорційності" Європейський суд з прав людини, як і з питань наявності "суспільного", "публічного" інтересу, визнає за державою досить широкую "сферу розсуду", за винятком випадків, коли такий "розсуд" не ґрунтується на розумних підставах.

На жаль суд не знаходить сукупної наявності наведених критеріїв виправданості втручання держави в право мирного володіння майном з прийняттям Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану" в частині фактичного зупинення дії норми частини другої статті 625 Цивільного кодексу України в рамках правовідносин кредитування (позики) щодо можливості отримання кредитором майнової компенсації знецінення коштів за час протиправної поведінки боржника (позичальника) безвідносно до суб'єктного складу таких відносин та сфери господарювання, в якій вони виникають.

В даному випадку із пояснювальної записки до проекту Закону України "Про внесення

змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану" №20д9/1-2022/55411 від 14.03.2022 вбачається, що метою його прийняття було врегулювання дії окремих норм Податкового кодексу України та інших законів, контроль за дотриманням яких покладено на контролюючі органи у період дії правового режиму воєнного стану, а переслідуваними цілями було визначено - встановлення особливостей адміністрування податків і зборів під час дії правового режиму воєнного стану, введеного Указом Президента України №64/2022, реалізації необхідних заходів щодо підтримки військових і правоохоронних підрозділів у відбитті збройного нападу Російської Федерації та забезпечення прав і обов'язків платників податків.

Задля досягнення таких цілей і поставлених завдань в такій пояснювальній записці було визначено, що проектом Закону передбачено внесення змін до Законів України "Про Національний банк України", "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування", "Про банки і банківську діяльність", "Про споживче кредитування", якими серед іншого передбачається: звільнення споживачів від відповідальності перед кредитором за прострочення виконання зобов'язань за договором про споживчий кредит у період дії в Україні воєнного стану та у тридцятиденний строк після дня його завершення або скасування.

Тобто, виходячи із сфери дії Закону України "Про споживче кредитування", визначеної в положеннях його статті 3, та закріпленої в приписах його статті 1 термінології, чітким і передбачуваним з питань застосування та наслідків дії норм Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану", зокрема, з огляду на пояснювальну записку до нього, було розуміння ініціативи законодавця щодо встановлення захисту фізичних осіб від надмірного обтяження борговими зобов'язаннями за кредитами, отриманими ними на товари (роботи, послуги) для задоволення потреб, не пов'язаних з підприємницькою, незалежною професійною діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника за час дії в країні правового режиму воєнного стану.

Наведене і знайшло своє відображення в доповненні згідно Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану" прикінцевих та перехідних положень Закону України "Про споживче кредитування" пунктом 6¹ наступного змісту: "У період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після дня його припинення або скасування у разі прострочення споживачем виконання зобов'язань за договором про споживчий кредит споживач звільняється від відповідальності перед кредитором за таке прострочення. У разі допущення такого прострочення споживач звільняється, зокрема, від обов'язку сплати кредитором неустойки (штрафу, пені) та інших платежів, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) споживачем зобов'язань за таким договором. Забороняється збільшення процентної ставки за користування кредитом з причин інших, ніж передбачені частиною четвертою статті 1056-1 Цивільного кодексу України, у разі невиконання зобов'язань за договором про споживчий кредит у період, зазначений у цьому пункті. Норми цього пункту поширюються, у тому числі, на кредити, визначені частиною другою статті 3 цього Закону. Установити, що неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за таким договором, підлягають списанню кредитором."

Очевидно, що мета такого захисту (наведених обмежень) безумовно відповідає суспільному та публічному інтересу і є пропорційною в світлі триваючої широкомасштабної військової агресії Російської Федерації в країні, оскільки як направлена на захист населення в сфері вирішення побутових питань шляхом унеможливлення наростання їх боргових зобов'язань за рахунок штрафних санкцій, так і не носить обтяжливого характеру для

кредиторів, адже, як правило, споживче кредитування здійснюється на оплатній основі шляхом сплати споживачем процентів та комісій, обмежень в отриманні яких Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану", за виключенням заборони збільшення, не встановлював.

Є загальновідомими обставинами досить значні відсоткові ставки за надання банками/фінансовими установами споживчих кредитів, що саме по собі в світлі соціально-економічних явищ в країні під час широкомасштабної військової агресії створює обтяжливі умови для обслуговування споживачами таких кредитів, у зв'язку з чим законодавцем і було вирішено звільнити споживачів від додаткового тягара у вигляді можливої відповідальності за несвоєчасне повернення таких кредитів, залишаючи можливість кредиторам покриття своїх збитків за рахунок залишення обов'язку зі сплати відповідних відсотків та комісій.

Поряд з цим, жодного визначення цілей та необхідності встановлення заборони можливості отримання кредиторами (позикодавцями) компенсації від обезцінювання коштів за час протиправної поведінки позичальників безвідносно до сфери виникнення таких відносин та їх суб'єктного складу законодавцем, в т.ч. в пояснювальній записці до проекту Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану" №20д9/1-2022/55411 від 14.03.2022, обґрунтовано не було, а суд не знаходить (в першу чергу для себе) пояснень в чому полягає задоволення суспільного чи публічного інтересу при встановленні таких обмежень, наприклад, в рамках відносин, які виникли без участі професійних учасників ринку кредитування за наданою одним приватним суб'єктом господарювання безвідсоткової фінансової допомоги іншому. Тобто в рамках звичайних господарських та цивільних відносин, які не встановлюють плату за надання фінансової допомоги.

Відтак, не можливо вести мову про існування певної пропорційності у такому втручанні держави в право мирного володіння відповідною категорією позикодавців своїм майном, адже незрозуміло який саме інтерес держава переслідує при обмеженні їх в можливості приведення суми повернення наданої позики до рівня її купівельної спроможності на визначену в домовленостях дату повернення за рахунок нарахування інфляційних за час прострочення.

Також, на переконання суду, застосування запровадженої норми у наведеному судом прикладі апіорі нівелює справедливу рівновагу при встановленні відповідних обмежень у правах кредитора, адже у відносинах, які виникли зі звичайної господарської операції з надання безвідсоткової фінансової допомоги, позичальник набуває можливості за рахунок протиправної поведінки зменшувати розмір свого зобов'язання (зменшення купівельної спроможності коштів в силу соціально-економічних процесів в країні), в той час як позикодавець позбавляється як важелів стимулювання свого контрагента до повернення боргу (звільнення від відповідальності), так і фактичної можливості повернення коштів в тому обсязі, в якому він міг би бути отриманим при належному виконанні позичальником свого грошового зобов'язання.

З іншого боку відсутня рівновага і в регулюванні прав звичайних учасників господарських та цивільних відносин, які для забезпечення здійснення своєї діяльності надають/залучають безоплатну фінансову допомогу, з професійними учасниками ринку кредитування (споживчого кредитування), що здійснюють свою діяльність на платній основі за рахунок встановлення процентів та комісій за видачу/користування кредитами (позиками), право на отримання яких законодавцем не обмежене, чим забезпечується можливість останніми покриття за рахунок такої плати збитків від інфляції, в той час як звичайні учасники господарських та цивільних відносин в кінцевому випадку за час дії норм п. 18 Прикінцевих та перехідних положень Цивільного кодексу України можуть розраховувати на отримання від свого контрагента виключно зменшена за рахунок рівня інфляції в період прострочення суми коштів.

З огляду на викладене вбачається, що запровадження законодавцем в приписах п. 18 Прикінцевих та перехідних положень Цивільного кодексу України обмежень прав кредитора на отримання компенсації від знецінення коштів за час протиправної поведінки позичальника, які по своїй суті становлять втручання в право мирного володіння кредиторами (позикодавцями) своїм майном, оскільки нівелюють їх правомірні очікування на можливість повернення тієї ж суми коштів, що була надана, не відповідає критеріям сумісності заходу відповідного втручання із гарантіями статті 1 Першого протоколу до Конвенції, тобто не може бути виправданим, чим в свою чергу нівелює державну гарантію захисту прав власності, що свідчить про невідповідність оцінюваної судом норми частині четвертій статті 13 та частинам першій і четвертій статті 41 Конституції України.

За таких обставин суд дійшов висновку, що період нарахування позивачем заявлених до стягнення інфляційних втрат не підлягає обмеженню згідно приписів п. 18 Прикінцевих та перехідних положень Цивільного кодексу України.

Відповідно до ч. 6 ст. 11 Господарського процесуального кодексу України якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії. У такому випадку суд після ухвалення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, вирішення питання про конституційність якого належить до юрисдикції Конституційного Суду України.

Оскільки у рішенні Господарського суду міста Києві від 28.05.2026 у справі №910/12217/25 суд не застосував вказану норму закону через її невідповідність Конституції України, то суд направляє відповідне звернення до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання.

Керуючись абз. 2 ч. 6 ст. 11 Господарського процесуального кодексу України –

ПРОШУ:

Внести до Конституційного Суду України конституційне подання щодо визнання положень п.п. 2) п. 3 розділу II "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України від 15.03.2022 №2120-IX "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану" в частині доповнення пункту 18 Прикінцевих та перехідних положень Цивільного кодексу України нормою про звільнення позичальника від відповідальності, визначеної статтею 625 Цивільного кодексу України у вигляді обов'язку сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення такою, що не відповідає положенням частини 4 статті 13, частин 1, 4 статті 41 Конституції України.

Додаток:

- рішення Господарського суду міста Києві від 28.05.2026 у справі №910/12217/25.

Суддя

Роман БОЙКО